



نگاهی به کارکرد اجتماعی نوروز/ فرصتی برای باهم بودن

نوروز و آیین‌های مربوط به آن کارکردهای اجتماعی مختلفی دارد. نوروز فرصتی ایجاد می‌کند که دوستان و آشنایان دور هم جمع شوند و همبستگی هایشان را تقویت کنند.

نوروز و آیین‌های مربوط به آن کارکردهای اجتماعی مختلفی دارد. نوروز فرصتی ایجاد می‌کند که دوستان و آشنایان دور هم جمع شوند و همبستگی هایشان را تقویت کنند.

خبرگزاری مهر – گروه استان‌ها: آغاز سال نو و رستاخیز طبیعت فرصت مناسبی برای آشنایی با پیشینه فرهنگی هر دیار است. اینکه مردم در گذشته‌ها برای هر رویدادی چه آئینی داشتند و چگونه خود را برای آن آماده می‌کردند.

بهار و نوروز نیز مانند سایر مناسبت‌ها و رویدادها برای خودش آئینی داشته، رسم و رسومی که برخی هاشان هنوز زنده است و برخی دیگر به دست فراموش سپرده شده است.

مصطفی ندیم، از چهره‌های فرهنگی و ادبی شیراز و شیرازشناس و استاد دانشگاه شیراز است که در خصوص آئین و رسوم و رسوم شیرازی‌ها در ایام نوروز اطلاعات مفصلی دارد که در گفتگو با خبرنگار مهر در خصوص این رسوم صحبت کرد.

او توضیح داد: نوروز یک آئین و رسوم مربوط به جامعه کشاورزی است و فقط منحصر به ایران نبوده و همان‌طور که از نامش برمی‌آید مربوط به سال نو در جوامع کشاورزی است. در دوره قدیم مراسم نوروز در ایران بیشتر متأثر از مراسم جشن سال نو در بابل است و در دوره هخامنشیان این مراسم رنگ و بوی کاملاً ایرانی یافت. این مراسم در طول قرن‌ها دچار تغییرات زیادی شده است.

ندیم با اشاره به اینکه در حوزه فرهنگی ایران در کشورهای مختلفی مثل تاجیکستان و افغانستان و ایران مراسم نوروز برگزار می‌شود، گفت: بعضی آداب در این کشورها مشترک است اما در برخی آداب بنا به جغرافیای فرهنگی تفاوت‌هایی وجود دارد. در خود ایران هم در نقاط مختلف شاهد آداب مختلفی هستیم.

وی مواردی مثل چهارشنبه‌سوری، سبز کردن سبزه، خانه‌تکانی، دیدار مزار درگذشتگان پیش از نوروز، پهن کردن سفره، دید و بازدید بعد از نوروز را در اکثر شهرها و روستاهای ایران از آئین‌های مشترک نوروز برشمرد و گفت: در شیراز قدیم مراسم نوروز به دو دسته پیش و پس از نوروز دسته‌بندی می‌شود. مردم با مراسم‌های پیش از نوروز به استقبال نوروز می‌رفتند. یکی از معروف‌ترین این آئین‌ها چهارشنبه‌سوری بوده که درباره فلسفه و ریشه و کارکردش اختلاف نظر وجود دارد.

شما هم آتش «ابودردا» شیراز را چشیده اید؟

ندیم یادآور شد: در شیراز برای چهارشنبه‌سوری مراسم مختلفی برپا می‌کردند، به عنوان مثال برخی مردم به زیارت حرم حضرت شاهچراغ (ع) می‌رفتند. فالگوش ایستادن هم از جمله کارها بودند یا مثلاً برخی خانواده‌ها به پختن «آتش ابودردا» در این شب و نذر و نیاز مشغول می‌شدند. پختن این آتش ماجرابی دارد. کسی که قصد دارد این آتش را بپزد معمولاً برای حاجتی مانند شفای مریض یا رفع گرفتاری نذری دارد و باید وسایل آتش را از افراد مختلف بگیرد. برخی نیز در این شب آجیل مشکل‌گشا می‌خورند.

خوش یمنی غوطه‌ور در حوض ماهی معروف

این استاد دانشگاه با اشاره بر باورهایی که درباره خوش یمنی بعضی کارها رایج است، اظهار داشت: در همین ایام آخر سال مردم به حمام سعدی می‌رفتند که سال ۴۱ ساخته شده است. قبل از ساخت این بنا به حوض ماهی می‌رفتند. معتقد بودند این کار در این ایام شگون دارد و بخت بد و سیاه را از آنان دور می‌کند. به ویژه در امر ازدواج. کلاً تمام این مراسم‌ها به نیت شادی و همبستگی قومی بوده و کارکرد زیبایی برای شیرازی‌ها داشته که در جاهای دیگر کمتر دیده شده است.

وی ادامه داد: این رسوم خاص جغرافیای فرهنگی شیراز است و حاکی از این است که مردم این شهر اهل شادی و سرور و دورهمی هستند.

وی ادامه داد: خانه‌تکانی هم از جمله رسوم رایج در همه ایران بوده است. در قدیم ظروف به تنوع امروز نبوده و معمولاً در خانه

تکانی ظروف سفالی را می شکستند. این کار هم جنبه بهداشتی داشته که از این ظروف مثلاً کوزه بیش از یکسال استفاده نشود، هم نماد استفاده از ظروف نو و از بین بردن وسایل کهنه با شروع سال نو بوده است.

دست سبز بانوان شیرازی دستمایه سبز کردن سبزه نوروزی

ندیم با تاکید بر اینکه سبزه سبز کردن در اقصی نقاط کشور رسم مشترکی است اما شیوه آن در شیراز متفاوت است، توضیح داد: سبز کردن سبزه در شیراز آداب خاصی دارد و تنوع سبزه ها هم با شهرهای دیگر تفاوت دارد. مثلاً زنی که محبوب محله یا فامیل بوده و اعتقاد داشتند دستش خوب است یا اصطلاحاً «دستش سبز» است یعنی هرچه بکارد خوب ثمر می دهد، ۱۰ روز یا دوهفته پیش از نوروز خانمها در خانه او جمع می شدند. ظروف و بذر خود را می آوردند و به او می دادند تا برای آنها سبزه سبز کند، یا به اصطلاح سبزه خیس کند. چون معتقد بودند دست آن بزرگ تر مومنه خوب و خوش یمن است و به این بهانه یک روز دور هم بودند. وی گفت: از انواع بذرها هم استفاده می کردند و مختص جو و گندم نبوده عدس و ماشک و hellip& بذرهای دیگر هم استفاده می کردند و خیلی زیبا می شده و کار ساده ای هم نیست.

وی همچنان به شیرینی های مختص نوروز اشاره کرد و گفت: از دیگر مراسم پرطرفدار پیش از نوروز پخت شیرینی بوده است. تنوع شیرینی در قدیم خیلی محدود بوده است و بیشتر روی پخت نان شیرین تمرکز داشتند و همه در خانه بانویی که در این کار مهارت داشته و زبازد بوده جمع می شدند و شیرینی عیدشان باهم می پختند. در نسل های بعد حدود ۵۰ سال پیش درست کردن لوز و سوهان و کلوچه نخود هم بعنوان شیرینی نوروز مرسوم شد.

سمنو پزون فاطمی در آستانه نوروز

ندیم افزود: از دیگر مراسم های پیش از نوروز «سمنوپزون» است که هنوز هم شهرت زیادی دارد. تهیه سمنو بسیار دشوار است و مهارت خاصی می طلبد. پیشینه پخت سمنو به دوره باستان باز می گردد اما در ایران پخت آن با باورهای مذهبی مردم پیوند قوی یافت و آن را به حضرت فاطمه (س) نسبت دادند. در زمان پخت سمنو دعاها خاصی خوانده می شود. پخت سمنو در شیراز با کارکردهای مختلف مذهبی، عبادی و سرور و شادی همراه بوده است. پخت دشوار این خوراکی همت و همیاری گروهی را طلب می کرده است و همین همیاری به افزایش همبستگی قومی مذهبی و ایجاد مودت کمک زیادی می کرده است.

این شیراز پژوه بیان کرد: در قدیم سمنو برای فروش در بازار نبوده معمولاً افراد زیادی نذر داشتند و می پختند و بین دوستان و اقوام و همسایگان پخش می کردند و معمولاً در سفره نوروز سفره خانه ای بی سمنو نمی ماند.

از ماجرای عروسی نارنج خبر دارید؟

در ادامه این گفتگوی نوروزی به ماجرای جالب عروسی نارنج رسیدیم. این استاد دانشگاه درباره عروسی نارنج توضیح داد: این مراسم معمولاً مختص بازه زمانی پانزدهم تا بیستم اسفند است که شرح مفصل آن در رمان تاریخی در بررسی تاریخ اجتماعی شیراز قدیم که با عنوان «کوچه زنبورک خونه» منتشر شد، توضیح دادم.

وی گفت: معمولاً درخت نارنجی که بار کمی داده بهانه برپایی این مراسم است. در این مراسم خانم خانه بانوان فامیل و همسایه را جمع می کرده و اعلام می کند این درخت نارنج کم بار و ثمر است و می خواهم آن را ببرم. یکی از زنان حاضر ضامن می شد و با درخت حرف می زد و از درخت قول می گرفت که سال دیگر بار بیشتری بدهد و شرط این بود که برایش عروسی بگیرند. به این ترتیب در یک مجلس زنانه تور عروس و نقل و دسته مطرب را آماده و دور درخت را تزئین می کردند و بر این اساس ایام شادی را دور هم به سر می کردند و درخت سال بعد بار خوبی می داده است این مراسم ها انس انسان با طبیعت را نشان می دهد.

سفره هفت سین

این استاد دانشگاه توضیح داد که مراسم بعد از نوروز هم به دو قسمت زمانی شبانه روز اول و مراسم بعد از روز اول تقسیم می شود و از مهمترین آداب مراسم روز اول چیدن هفت سین است. این روزها درباره اینکه چرا هفت و چرا سین با نظرات عجیب و غریبی مواجه می شویم که بیشتر آنها ریشه و سند تاریخی و مردم شناسی ندارد.

وی تصریح کرد: انتخاب عدد هفت به خاطر تقدس آن بوده است. درباره اینکه سین از کجا آمده چند نظر وجود دارد. نظر من این است که از دوره اشکانیان با رونق جاده ابریشم ظروف چینی وارد ایران می شود، می تواند تحریف چین به سین و استفاده از این

ظروف باشد.

وی ادامه داد: غیر از هفت سین سفره، از تخم مرغ و ماهی و خوراکی و ملزومات دیگر استفاده می شود که با سین همراه نیست. در مورد پیشینه سفره انداختن باید گفت که پهن کردن سفره به مفهوم برکت خانه برای طول سال به دوره باستان باز می گردد اما سفره هفت سین امروزی به احتمال قریب به یقین مربوط به دوره صفویه و تکمیل شدن آن به دوره قاجار باز می گردد.

این استاد دانشگاه عنوان کرد: البته خود سفره انداختن نشانه برکت است از آن مهمتر آدابی بود که کنار سفره انجام می شد. یکی از آن آداب دور هم نشستن و دعا خواندن هنگام تحویل سال بوده است که از خدا بخواهیم سال پیش رو همراه با سلامتی پیشرفت و برکت و خوبی و خوشی باشد. هدف از سفره انداختن این بود. آن نماد پردازی ها که سکه نماد فلان و سیب نماد فلان و... بعداً شکل گرفته است.

ندیم عنوان کرد: از جمله رسوم دیگر ایام نوروز تهیه لباس نو بوده که اکنون کارکرد گذشته را ندارد. چون مانند سالهای قدیم خریدها سالانه نیست و مردم در طول سال خرید می کنند.

وارونگی عیدی دادن با گذشت زمان

این استاد دانشگاه ادامه داد: عیدی دادن هم از رسوم نوروزی بوده و رسم این بوده که کوچکترها به بزرگترها عیدی می دادند و بزرگترها بعداً جبران می کردند ولی با گذشت زمان الان برعکس شده و بزرگترها عیدی می دهند. البته در زمان قدیم مراد از عیدی دادن پول نبود بلکه برای بزرگ تر یک تحفه می بردند.

ندیم اضافه کرد: یکی از مراسم های جالب این ایام هم دید و بازدید نوروزی بوده است که البته از اساس با چیزی که امروز انجام می شود، متفاوت بوده است. این رسم دید و بازدید نوروزی به شدت تحریف شده است و به دلیل سختی که مدل جدید آن دارد، کمتر مورد استقبال نسل های جدید است که این اتفاق خوبی نیست.

وی گفت: یکی از تحریف های بد که چندسالی است رایج شده این است که برخی خانواده ها اعلام می کنند در فلان روز ما خانه هستیم و همه همان روز به عید دیدنی بیایند. در یک فضای کوچک در خانه های امروزی و در محدوده زمانی افراد فامیل به خانه میزبان می آیند که فضا به اندازه کافی نیست. مهمانان با آمدن مهمان جدید مجبور به ترک مجلس هستند. در این مراسم تحریف شده نه فرصت دیدار حاصل می شود و نه فرصت گفتگو و خوش و بش و بیشتر به مراسمی برای رفع تکلیف تبدیل شده است.

این شیراز شناس گفت: در گذشته این رسوم به صورت دیگری بوده و همه در خانه یکی از بزرگترها جمع شدند و هم آنجا همدیگر را می دیدند هم خانه بزرگترها می رفتند هم تکلیفی نبود که بزرگترها دیدار را پس بدهند.

وی اضافه کرد: امیدوارم این رسم بسیار پسندیده از این روش رفع تکلیفی خارج شود و نسل جدید این کار را با شیوه صحیح ادامه دهند و به دلیل شیوه اشتباه آن را حذف نکنند. با این روند نادرست یکی از کار کردهای مهم نوروز که دید و بازدید و صلح رحم است را داریم از دست می دهیم.

وی تصریح کرد: یکی از مطالب مهم کارکرد اجتماعی آداب و رسوم نوروز است که در شیراز ایجاد شادی و سرور، صلح رحم و همبستگی قومی از جمله این کار کردهاست. رفتن مردم به طبیعت نیز خیلی در شیراز دیده می شود و ارتباط انسان با طبیعت در ایام نوروز تا اردیبهشت ماه در شیراز کم نظیر است.

ریشه گلگشت معروف شیرازی ها از کجا آب می خورد؟

واژه «گلگشت» در فرهنگ عامه شیراز جایگاه خاصی دارد. علاقه شیرازی ها به رفتن به طبیعت و انس با طبیعت مکان هایی خاص برای تفرج را خلق کرده است که به آن گلگشت می گویند.

ندیم در این رابطه گفت: به همین دلیل است که باغ، باغداری، گردش در باغ و مهمانی در باغ نیز برای شیرازی ها اهمیت خاصی دارد و در کمتر شهری در ایران است که ساکنان آن در روزهای تعطیل به اندازه شیرازی ها به باغ و بستان بروند.

وی ادامه داد: باغ خلیلی، باغ ارم، باغ دلگشا، باغ عفیف آباد و باغ های مختلف مقصد تفریح و گلگشت شیرازی ها بوده است. در گذشته نه چندان دور و در آن سال ها که پارک عمومی مانند الان نبود و باغ ها هم بیشتر خصوصی بود مردم برای گلگشت به صحراهای اطراف شیراز می رفتند. صحرای آقاباباخان که در جنوب شیراز بوده یکی از آن صحراهای معروف بوده که در دوره قاجار آقاباباخان آن را می سازد. صحرای مصلی نیز از صحراهای دیدنی شیراز بوده و رفتن به آن صحرا قدمت زیادی دارد.

وی گفت: اصطلاح صحرا برای شیرازی ها یا دیگر مردم ایران تفاوت دارد. این اصطلاح از دوره سعدی در بین شیرازی ها مفهوم خاصی داشته است. هانری ماسه سعدی شناس معروف فرانسوی در خاطراتش می گوید که برای من بسیار عجیب بود که چرا سعدی از صحرا به عنوان مکانی زیبا و دیدنی یاد می کند. در ذهن هانری ماسه صحرا معنا و مفهوم لغت فرنگ به معنای کویر و جایی بی آب و علف می داده است و تعجب او برای این بوده است تا اینکه در اردیبهشت ماهی به شیراز می آید و از مردم می شنود که می گویند می خواهند برای گردش به صحرا بروند و او نیز به صحراهای اطراف شیراز می رود. این بار مشاهده دشتی پر از سبزه و چمن و گل و ریاحین مختلف موجب شگفتی هانری ماسه می شود و به معان و مفهوم صحرا در نزد سعدی و شیرازی های اهل ذوق و دل به نشاط پی می برد.

وی گفت: صحراهای شیراز از ایام نوروز تا آخر اردیبهشت به واقع دیدنی است. از ایام نوروز تا آخر اردیبهشت اوج گلگشت شیرازی هاست و در این ایام انس خاصی با طبیعت دارند از هر فرصت استفاده می کنند تا به باغ و دشت و پارک و کوه های اطراف شیراز بروند.

به گزارش مهر جشن های نوروزی آئین های مختلفی دارد که در طول زمان دستخوش تغییرات زیادی شدند و بعضی پررنگ تر و بعضی کمرنگ یا حذف شده اند.